

ЗА ЛАБИАЛНИТЕ СЪГЛАСНИ ФОНЕМИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Резултатен начин за обучение по фонология е представянето на българските съгласни по **ЛОКАЛНИ ФОНЕМНИ РЕДОВЕ**, изградени от пресичането на локалните и модалните диференциални признаци (вж. Табл.1). Затова в настоящата работа се предлагат следните пет групи (реда) съгласни фонем:

Първи локален ред – лабиалните съгласни [б, б', п, п', в, в', ф, ф']. (В рамките на този ред противопоставянето между отделните фонемни е въз основа на диференциалните признаци звучност – беззвучност, преградност, преграднопроходност и евентуално – мекост – твърдост.)

Втори локален ред - алвеолни съгласни [з, з', с, с', дз, дз', ц, ц', д, д', т, т']. (Противопоставянето между отделните фонемни е по следните модални признаци: звучност – беззвучност, преградност, проходност, преграднопроходност и евентуално – мекост – твърдост.)

Трети локален ред – небните съгласни [ж, ш, дж, ч]. (Противопоставянията са въз основа на модалните признаци звучност - беззвучност, проходност, преграднопроходност.)

Четвърти локален ред – веларните съгласни [г, г', к, к', х, х']. (Противопоставянето между отделните фонемни е по следните модални признаци: звучност – беззвучност, преградност, проходност и евентуално – мекост – твърдост.)

Пети локален ред – сонорни съгласни [м, м', л, л', р, р', н, н', й]. (В рамките на тази група противопоставянията са въз основа на диференциалните признаци мекост – твърдост, вибрантност, латералност, алвеолност, лабиалност.)

ТАБЛИЦА 1

Таблица на съгласните по локални редове

По място на учленение	лабиални	алвеолни	Небни	Веларни
По начин на учленение				
преградни	б, п б', п'	д, т д', т'		г, к г', к'
проходни	в, ф в', ф'	з, с з', с'	ж, ш	х х'
Преградно- проходни		дз, ц дз', ц'	дж, ч	
сонорни	м м'	л, р, н л', р', н'	Й	

Реализацията на съгласните значително се отличават от реализацията на гласните. Съществените позиции за реализация на съгласните фонемни са следните:

I. Пред задни (твърди) гласни в началото и в средата на думата

II. Пред предни (меки) гласни

III. Пред сонорни съгласни [л, р, м, н, ѝ]

IV. Пред съгласните [в, в']

V. В края на думата

Предмет на анализ в настоящото изследване са лабиалните съгласни фонemi в съвременния български език в съпоставителна характеристика с лабиалните съгласни в другите южнославянски езици.

Артикулационните характеристики на съгласните [п] и [б] в българския език са следните: по място на учленение са билабиални, а по начин на учленение – преградни. По участие на гласилките съгласната [п] е **беззвучна**, а съгласната [б] – **звучна**.

В акустично отношение спектрите на съгласните [п] и [б] не се различават съществено. По концентрацията на звуковата енергия в ниската част на спектъра съгласните [п, б] са дифузни, а по слухово отношение – ниски. По продължителност на шума те са прекъснати [ГраMATика, 1982, с. 70 – 73].

Палаталните съгласни [п', б'] при артикулацията си притежават учленителните характеристики на съответните непалатални съгласни плюс качеството **палаталност**, а в акустично отношение – техните спектрални характеристики и качеството **диезност**, което съдържа както повишените шумови честоти, така и специфичните особености на формантните преходи.

Съгласните [в] и [ф] по място на учленение са лабиодентални; по начин на учленение – проходни; по участие на гласилките - [в] е **звучна**, а [ф] - **беззвучна**. В акустично отношение по продължителност на шума [в] и [ф] са непрекъснати; по концентрация на звуковата енергия – дифузни, а по слухово впечатление – ниски.

Палаталната съгласна [в'] се отличава от съответната непалатална съгласна [в] по качествата палаталност и диезност.

Съгласната [ф] е типична фрикативна съгласна, докато [в] с формантната си структура в значителна степен се доближава до сонорните съгласни.

Съгласната [ф'] е с много малка употреба в българския език, затова тя не е включена в ядрото на лабиалните фонemi.

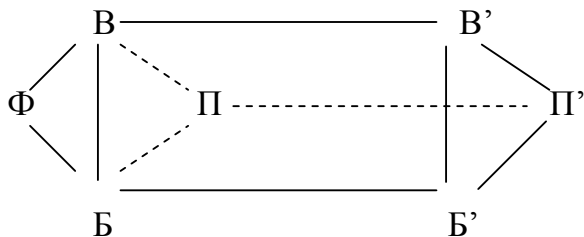
Схемата на позиционната реализация на лабиалните съгласни е следната:

ФОНЕМИ:	[б]	[б']	[п]	[п']	[в]	[в']	[ф]	[ф']
I. позиция	[б]	[б']	[п]	[п']	[в]	[в']	[ф]	[ф']
II. позиция	[б]		[п]		[в]		[ф]	
III. позиция	[б]		[п]		[в]		[ф]	
IV. позиция	└───┬───┘		└───┬───┘		└───┬───┘		└───┬───┘	
V. позиция	[п]		[п]		[ф]		[ф]	

ПРИМЕРИ с някои фонемни противопоставяния от този локален ред:

Позиции	[б>::[п]	в>::[ф]	[б>::[б']	[п>::[п']	[в>::[в']
I	п̀ара-ба̀ра гру̀ба-гру̀па	вар-фар ва̀за- фа̀за	бал-бял ро̀бът-ро̀бят	па-пя лу̀па-лу̀пя	вал-вял пра̀ва- пра̀вя
II	бил-пил бѐсен-пѐсен	вѝра-фѝра вѐя-фѐя	-	-	-
III	бра̀во-пра̀во брави-прави разпра-разбра	вла̀га-фла̀га враг-фрак	-	-	-
IV	-	-	-	-	-
V					

Разглежданите фонемни, включени в различни опозиции помежду си, могат да бъдат представени в следния модел.

Освен [б>::п] и [в>::ф] реализирани противопоставяния от този локален ред се срещат с [б>::в] и [п>::ф]. Докато първата опозиция се реализира в първите три позиции, то втората е реализирана в четири позиции.

[б::в]I позиция: *бал-вал, бѝлна-вѝлна*II позиция: *бѝе-вѝе, бедрѝ-ведрѝ*III позиция: *брѝме-врѝме***[п::ф]**I позиция: *пѝста-фѝста, пѝкам-фѝкам, порт-форт*II позиция: *пес-фес*III позиция: *праг-фраг*

IV позиция: –

V позиция: *роб [роп] – ров [роф]*

В сърбохърватската консонантна система [п] и [б] са преградни билабиални съгласни, които образуват корелативни двойки, но [в] е сонорна и не е звучен корелат на [ф]. В този език сред лабиалните няма меки съгласни.

В словенски език [b] и [p] са също билабиални преградни съгласни, които се противопоставят по признака звучност // беззвучност. Съгласната [v] е сонорна, а [f] е преградна предноезична и не корелира с [v]. И в словенския книжовен език липсва фонологична корелация по признака палаталност // непалаталност.

Съпоставителната характеристика на българските със сърбохърватските и словенските алвеолни съгласни затвърждава убеждението, че в този локален ред няма меки консонанти. Самият факт, че в традиционната фонетика се посочва, че противопоставянето мекост – твърдост се среща само в първа позиция, т.е. пред твърдите гласни, дозатвърждава това мнение.

Би трябвало да се търси друго обяснение на появилата се мекост при корелативни двойки като:

бал – бял вал – вял луна – луня,
бях – пях бяла – вяла извях – изпях и т.н.

Схема**на позиционната реализация на лабиалните съгласни**

ФОНЕМИ:	[б]	[б']	[п]	[п']	[в]	[в']	[ф]	[ф']
I позиция								
II позиция								
III позиция								
IV позиция	┌		└		┌		└	
V. позиция	└		[п]	┌	└		[ф]	┌

ПРИМЕРИ

с фонемни противопоставяния от алвеолния локален ред

Позиции	[б]::[п]	в]::[ф]	[б]::[б']	[п]::[п']	[в]::[в']
I	<i>пàра-бàра</i> <i>грùба-грùпа</i>	<i>вар-фар</i> <i>вàза-фàза</i>	<i>бал-бял</i> <i>рòбът-рòбят</i>	<i>па-пя</i> <i>лùпа-лùпя</i>	<i>вал-вял</i> <i>пràва-пràвя</i>
II	<i>бил-пил</i> <i>бèсен-пèсен</i>	<i>вìра-фìра</i> <i>вèя-фèя</i>	-	-	-
III	<i>брàво-пràво</i> <i>брави-прави</i> <i>разпра-разбра</i>	<i>влàга-флàга</i> <i>враг-фрак</i>	-	-	-
IV	-	-	-	-	-
V	-	-	-	-	-

роб [роп] – *ров* [роф]

Фонологично ядро на лабиалните съгласни

